

Petra Kim Krasnič*

Reševanje ruske begunske problematike v Kraljevini SHS

IZVLEČEK

V obdobju ruske državljanske vojne (1917–1922) in po uveljavitvi komunizma v Rusiji je večje število ljudi (po različnih ocenah več kot milijon), privrženecv prejšnjega carskega režima oz. nasprotnikov boljševizma, zapustilo Rusijo in emigriralo v tujino. Posledica tega eksodusa je bil izbruh ruske begunske krize, saj humanitarne organizacije in države, v katere so se priseljevali, niso bile pripravljene na sprejem tako velikega števila ljudi. Ruski begunci so zato večinoma živeli v revščini in pomanjkanju, brez pravnega varstva. Ob tem so se pojavili prvi pomembnejši poskusi reševanja krize in iskanja načinov mednarodne zaščite beguncev. Formalna mednarodna prizadevanja za pomoč ruskim beguncem so se začela leta 1921, ko je Mednarodni odbor Rdečega križa zaprosil Društvo narodov za pomoč. Večje organizirane skupine ruskih emigrantov so prišle tudi v Kraljevino SHS, kar je bilo za državo veliko breme, predvsem zaradi ekonomske situacije. V prispevku bo zato podrobneje preučen način njihovega obravnavanja in vključevanja, zlasti humanitarna pomoč in reševanje njihovega pravnega položaja.

Ključne besede: ruska bela emigracija, begunci, Nansenove potne listine, reševanje krize

ABSTRACT

MANAGING THE RUSSIAN REFUGEE ISSUE IN THE KINGDOM OF SHS

During the Russian Civil War (1917–1922) and after the introduction of communism in Russia, a large number of people (according to various assessments more than a million), supporters of the former Tsarist regime or opponents of Bolshevism, left Russia

* Mag. prof. zgodovine in ruščine, doktorandka na Oddelku za zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Na jami 3, SI-1000 Ljubljana; petra.krasnic1@gmail.com

and emigrated abroad. This exodus resulted in the Russian refugee crisis, as humanitarian organisations and the countries these refugees migrated to were ill-equipped to receive so many people. The Russian refugees thus mostly lived in poverty and scarcity without any legal protection. Such circumstances gave rise to the first significant attempts to manage the crisis and find ways to ensure the international protection of refugees. Formal international efforts to help the Russian refugees began in 1921 when the International Committee of the Red Cross asked the League of Nations for assistance. Larger organised groups of Russian emigrants also arrived in the Kingdom of SHS. They represented a huge burden for the country, especially given the local economic situation. The contribution thus thoroughly examines how these emigrants were treated and integrated into the society, especially in view of the humanitarian aid and the resolution of their legal status.

Keywords: White Russian emigration, refugees, Nansen passports, crisis management

Osnovna izhodišča

V delih večine raziskovalcev, ki so se ukvarjali z rusko emigracijo¹ po letu 1917, je njen začetek opredeljen kot izjemen in unikatni zgodovinski pojav, celo fenomen. V današnjem času, ko se spopadamo s t. i. evropsko begunsko krizo,² je premik velikega števila prebivalstva, ki zapušča svoje ozemlje zaradi vojne in politične nestabilnosti, postal že nekaj vsakdanjega. Ruski begunci po oktobrski revoluciji (po najvišjih ocenah naj bi Rusijo zapustilo kar 3 milijone ljudi) so za tedanjo Evropo predstavljali prvo izkušnjo tako številnega navala beguncev,³ saj so prihajali v večjih skupinah, na kar evropske države niso bile pripravljene. Posamezni elementi, kot so zgodovina preživetja, samoorganizacije in sposobnosti ohranjanja narodne in kulturne identitete tudi v najtežjih pogojih, pa delajo preučevanje tega fenomena aktualno in izredno pomembno tudi za današnje razmere. To še posebej velja za iskanje načinov reševanja begunske krize, s čimer se je Evropa spopadala že ob prihodu ruskih beguncev stoletje nazaj.

ZDA so po prvi svetovni vojni omejile imigracijo na svoje ozemlje, zato je Evropa postala pribežališče za več sto tisoč ruskih beguncev,⁴ ki so večinoma prihajali v večjih skupinah. To je za evropske države predstavljalo veliko breme, povezano s težavami pri

1 Med raziskovalci obravnavane tematike se pojavljajo različne diskusije o uporabi izraza begunec ali emigrant. Izraz begunci naj bi se uporabljal le za prva leta življenja v tujini, emigranti pa za kasnejše obdobje, ko je že postalo jasno, da se begunci iz Rusije ne bodo vrnili v domovino. Ruski begunci so v tridesetih letih 20. stoletja tudi sami zase uporabljali izraz emigranti.

2 Kriza, ki je izbruhnila leta 2015 zaradi zaostrovanja vojn na Bližnjem vzhodu, ki so povzročile povečanje števila beguncev, ki so prišli v Evropo.

3 Večina ruskih beguncev je zapustila Rusijo med letoma 1917 in 1920.

4 Катрин Гусефф, *Русская эмиграция во Франции: социальная история (1920–1939)* (Москва: Новое литературное обозрение, 2014), 10, 11.

sprejemu in integraciji tako velikega števila beguncev. Glavno težavo je poleg tega, da je bilo treba zagotoviti humanitarno pomoč za tako veliko število ljudi, pomenila predvsem neopredeljenost njihovega statusa. Veliko oviro je predstavljalo tudi pomanjkanje osebnih dokumentov, kar je postalo posebej težavno pri dogovarjanju za sprejem beguncev v tiste države, v katerih bi lahko pridobili boljše pogoje za življenje. Veliko pozornosti je zbuvalo tudi vprašanje, kam naseliti tako številčne skupine ljudi, kar je med drugim porajalo grandiozne ideje, kot je kolonizacija brazilskih in argentinskih ozemelj, katerih rezultati pa so ostali skromni.

Ruskim beguncem so eksistencialni položaj v tujini oteževali pravne težave, neenakopravnost na trgu dela v primerjavi z domačim prebivalstvom, izgubljanje vrednosti in omejitev odpeljanega kapitala iz Rusije, odsotnost in pomanjkanje socialnih vezi, poleg tega pa tudi psihološke travme in omejevalna politika držav, ki so jih sprejele. Zaradi tega je Društvo narodov 27. junija 1921 ustanovilo Visoki komisariat za ruske begunce, s čimer se je začel proces, ki naj bi privedel do preoblikovanja beguncev v posebno kategorijo tujcev, ki bi bila pod mednarodno pravno zaščito. Z uveljavitvijo posebnega certifikata za begunce (t. i. Nansenove potne listine) je bil uzakonjen pravni status ruskih beguncev, ta identifikacijski dokument pa je omogočal tudi lažje zaposlovanje in nadaljnji prehod mej.

V Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev je po različnih podatkih prišlo med 40.000 in 70.000 ruskih beguncev.⁵ Prvi val že leta 1919, najštevilčnejša pa je bila skupina emigrantov, ki je prišla po porazu carske vojske generala Petra Vrangla in ob koncu večine spopadov leta 1920. Glavni center ruske emigrantske kulture je bil v Beogradu, čeprav lahko tudi v Ljubljani opazimo široko delovanje ruske emigracije, ki je pustila pomemben pečat na slovenski kulturi, znanosti in šolstvu. Ocenjeno je, da naj bi v Slovenijo leta 1921 prišlo približno 600 emigrantov.⁶

Reševanje ruske begunske krize – begunci postanejo emigranti

Medvojni begunski režim, ki se je pojavil v dvajsetih letih 20. stoletja, je poskušal pojasniti anomalijo ruskih beguncev brez državljanstva⁷ v sistemu, kjer je bila zaščita povezana s suverenostjo držav. Raziskovalka Zoja Bočarova, ki se je ukvarjala z rusko emigracijo v Franciji, je reševanje pravnega položaja ruskih beguncev razdelila na tri obdobja: 1. obdobje od začetka naseljevanja beguncev v tuje države do priznanja

5 Med njimi so bili pripadniki Bele armade in njihovi družinski člani ter ostali nasprotniki komunizma. Že v času pogajanj med ruskim carskim generalom Petrom Vranglom in predsednikom jugoslovanske vlade Nikolo Pašićem v aprilu 1919, med katerimi se je Vrangel dogovoril za sprejem večjega števila svojih vojakov, naj bi bilo v Kraljevini SHS že več kot 31.000 ruskih beguncev (po arhivskih podatkih je v novorojski evakuaciji v državo prišlo 2.800 oseb, odeski evakuaciji 7.804, v največji, krimski, pa 21.243 ruskih beguncev). – SI AS 1931, t. e. 1053, Beloemigracija u Jugoslaviji 1918–1941, knjiga I, januar 1955, 61.

6 Radovan Pulko, *Ruski emigranti na Slovenskem: 1921–1941* (Logatec: Vojni muzej, 2004), 24.

7 15. 12. 1921 sta Vseruski centralni izvršni odbor in Svet ljudskih komisarjev sprejela dekret, ki je ruskim beguncem odvzel državljanstvo.

Sovjetske zveze s strani večine držav sredi dvajsetih let, z vrhuncem leta 1923, ko so uvedli Nansenove potne listine, 2. obdobje med letoma 1925 in 1930 in 3. obdobje med letoma 1930 in 1939. Pri tem opaža, da sta bili prvi dve obdobji čas oblikovanja pravnih osnov za medsebojne odnose beguncev in oblasti, tretje obdobje pa se po njenem začenju po sprejetju mednarodnega sporazuma »O pravnem položaju ruskih in armenskih beguncev« leta 1928.⁸ Vzpostavljane zakonov o tuji delovni sili v prvih povojnih letih je pomenilo začetek novega obdobja v zgodovini emigracije v Evropo. Pri tem ne gre le za masovnost tega pojava, ampak tudi za individualni značaj metod zaposlovanja in upravljanja tuje delovne sile. Francija je kot največja sprejemnica emigrantov igrala ključno vlogo pri ustvarjanju norm in pravil, ki so urejali pravice za vstop na ozemlje posameznih držav in prebivanje v njih. Nova pravna kategorija – begunec⁹ – je nastajala vzporedno s pojmom emigrant, ki je zaradi administrativnih omejitev pridobil poseben status.¹⁰ S formalnega vidika so ljudje, ki so zapustili Rusijo v letih revolucije in državljanske vojne, status begunca pridobili šele na podlagi odločb mednarodne konference v Ženevi leta 1926. Šele tedaj je bila v mednarodnem dokumentu prvič uporabljena definicija ruskih emigrantov, po kateri so bile to osebe ruskega porekla, ki nimajo zaščite vlade ZSSR in niso dobile nobenega drugega državljanstva.¹¹

Za reševanje pravnega položaja ruskih beguncev je bilo treba organizirati dejavnost na različnih področjih. Ustanoviti je bilo treba ustrezne institucije, ki naj bi vodile to novo kategorijo tujcev, opredeliti, pod kateri pravni režim ali zakone spadajo, in izdelati dokumente za njihovo prebivanje v državi. Poleg tega je bilo treba opredeliti tudi pogoje za njihovo gibanje in možnosti za zaposlovanje.

Visoki komisariat za ruske begunce

Ker je večina Rusov, ki je zapustila svojo domovino, v tujini brez pravnega varstva živila v veliki revščini in pomanjkanju, je bilo najbolj težavno prav vprašanje preživljanja emigrantov. V tej situaciji je imela pomembno vlogo sposobnost emigracije za samoorganizacijo in ustanovitev delujoče strukture za rešitev kompleksnih težav, povezanih z življenjskim položajem beguncev. Ta struktura je postala Centralni komite ruskega Rdečega križa, Vseruskega zemskega zbora in Vseruske zveze mest ali na kratko COK. S pomočjo te organizacije so vzpostavili sistem razdeljevanja hrane, oblačil in drugih predmetov. Ker pa ta organizacija ni imela dovolj moči, da bi rešila vse težave, povezane z novonastalo rusko begunsko problematiko, je na njeno iniciativo Društvo narodov ustanovilo Visoki komisariat za ruske begunce (High Commission

8 Зоя Бочарова, »Правовое положение русских беженцев во Франции в 1920–1930-е годы,« *Россия и современный мир* (2017): 163.

9 Čeprav je begunstvo obstajalo že prej, pa so bili ruski begunci prvi, ki jim je Društvo narodov pravno priznalo status beguncev, opredeljenih kot oseb, ki bežijo pred oboroženimi spopadi ali preganjanjem. Legalizacija te kategorije je postavila temelje pravnega varstva beguncev v 20. stoletju.

10 Гусефф, *Русская эмиграция*, 11, 12.

11 Мировслав Йованович, *Русская эмиграция на Балканах: 1920–1940* (Москва: Русский путь, 2006), 180.

for Russian Refugees – HCR, predhodnik UNHCR¹²), katerega predsednik je postal Fridtjof Nansen.¹³ Glavna naloga tega novega organa je bila odprava begunskega problema z usklajevanjem pomoči, iskanjem zaposlitve za begunce in preučevanjem pravnih rešitev. Poleg tega naj bi vrhovni komisariat izdelal tudi podlago za legalizacijo statusa beguncev in organiziral njihovo namestitve v države, ki so jih bile pripravljene sprejeti.¹⁴ Razprave o reševanju pravnega statusa beguncev so potekale že od samega začetka, čeprav je bila prioriteta visokega komisariata za begunce na začetku predvsem repatriacija ruskih beguncev v Sovjetsko zvezo, kot druga možnost pa tudi naturalizacija beguncev. Nansen je verjel, da je stabilna ruska ekonomija ključna za mir v Evropi, zato je začel pogajanja s Sovjetsko zvezo, ki je bila pripravljena sprejeti del ruske emigracije, predvsem Kozake, ki so bili izkušeni kmetovalci. Ker pa se večina ruskih beguncev ni želela vrniti v Rusijo, dokler so bili na oblasti komunisti, t. i. »repatriacijski program« ni odpravil ruske begunske krize.¹⁵

Urejanje pravnega položaja ruskih beguncev – Nansenove potne listine

Zaradi neuspešnega »repatriacijskega programa« je glavna naloga organa postala zagotovitev mednarodno priznanega statusa ruskim beguncem, ki bi jim omogočil postopno naturalizacijo. Treba je poudariti, da je po prvi svetovni vojni rusko prebivalstvo v Evropi spadalo v dve kategoriji. Prva skupina so bili ruski begunci, ki so zapustili Rusijo med rusko državljansko vojno in v obdobju po njej, v drugo kategorijo pa so spadale ruske manjšine, ki so ostale v novonastalih državah po razpadu Ruskega imperija.¹⁶ Visoki komisariat za ruske begunce se je ukvarjal z reševanjem problema prve kategorije ruskega prebivalstva v Evropi. Zanje je bilo treba urediti pravni status,¹⁷ saj so izgubili državljanstvo, večina pa je bila tudi brez dokumentov. Ena od posledic prve svetovne vojne je bil nastanek strožjih omejitev glede migracij, nadzora potnih listin in dovoljenj za prebivanje, zato je bilo vprašanje dokumentov sprejeto kot največja težava, ki jo je bilo treba rešiti, saj bi brez njih begunci ostali nezaščiteni in neupravičeni do socialnega varstva, kot je na primer dostop do izobraževanja za svoje otroke. 22. avgusta 1921 je potekala prva mednarodna konferenca v Ženevi, na kateri so bili prisotni delegati 16 držav. Na tem srečanju so pregledali osnovne težave in ustvarili osnovo za usklajevanje prizadevanj visokega komisariata in

12 Visoki komisariat Združenih narodov za begunce, znan tudi kot Agencija ZN za begunce.

13 Za svoje delo v Društvu narodov je leta 1922 prejel Nobelovo nagrado za mir.

14 Йованович, *Русская эмиграция*, 183.

15 Podrobneje o programu z vidika HCR gl. Katy Long, »Early repatriation policy: Russian refugee return. 1922–1924,« *Journal of Refugee Studies*, 22 (2), (2009): 133–54.

16 Kot rezultat spremenjenih meja po Brest-Litovskem sporazumu leta 1918 se je več sto tisoč prebivalcev nekdanje carske Rusije znašlo na ozemljih drugih držav: Finske, Estonije, Latvije, Litve, Poljske, Ukrajine in Romunije. – Татьяна Краснова, »Русское зарубежье и печать русского зарубежья в контексте миграционных процессов эпохи кризиса,« *Научные ведомости. Серия Гуманитарные науки*, št. 24 (95), выпуск 8 (2010): 210.

17 Pri tem so imeli pomembno vlogo tudi ruski pravniki in nekdanji diplomati.

posameznih zainteresiranih vlad.¹⁸ Med drugim so se na konferenci dogovorili, da naj bi vsaka država individualno opredelila pravni status ruskih beguncev, ki jih je sprejela.¹⁹ Ob tem je že od samega začetka ruske begunske krize v Evropi potekal diskurz o nujnosti uveljavitve enotnega mednarodnega pristopa k reševanju tega problema, ki bi zajemal tudi uveljavitev enotnih osebnih dokumentov. Nastajali so različni predlogi, na primer uvedba začasnih potnih listin, ki bi jih izdajale posamezne države, ali da bi države nadaljevale priznavanje ruskih carskih veleposlaništev in konzulatov kot legalnih predstavnikov beguncev in da bi se zanje uporabljali ruski imperialni zakoni, kar so predlagale tudi številne ruske organizacije.²⁰

Ena izmed idej reševanja ruske begunske problematike je bila, da bi Konstantinopol prišel pod nadzor Društva narodov in postal ozemlje, na katero bi države lahko vračale ruske emigrante, če se ne bi bili zmožni uspešno naturalizirati in integrirati v novo okolje ali če države sprejemnice zanje ne bi imele prostora ali sredstev.²¹ Na koncu so sprejeli odločitev, da se bodo zanje uvedli mednarodni certifikati. Zato so na pobudo visokega komisarja za ruske begunce na medvladni konferenci v Ženevi uvedli univerzalni obrazec »emigrantskega identifikacijskega dokumenta« ali t. i. »Nansenovo potno listino«. Ta dokument so izdajale vlade držav, v katerih so se nahajali begunci, kot osebno izkaznico, ki je priseljencem v mednarodnih odnosih omogočala lažji prehod državnih mej.²² Nansenove potne listine niso bile pravi potni listi, ampak legitimacijski osebni dokumenti za posameznega begunca, veljavne so bile eno leto. Cilj teh dokumentov je bil uzakoniti pravni status ruskih beguncev, jim olajšati zaposlovanje in omogočiti nadaljnjo migracijo v države, kjer bi za to imeli več možnosti. V določeni meri so begunci z njimi pridobili nekatere enake pravice kot državljani v državi, v kateri so prebivali, med drugim tudi pravico do prostega gibanja in pravico do dela.²³ S tem ko naj bi begunci postali migranti, ki so sami zmožni rešiti svoje eksistencialne težave, bi se olajšal tudi pritisk na države, ki so begunce sprejele. Ta uvedba je postavila temelje pravnega varstva beguncev v 20. stoletju²⁴ in jo je treba razumeti kot velik dosežek medvojnega begunskega sistema. Poleg tega, da so Nansenove potne listine omogočile lažje gibanje in zaposlovanje beguncev, so državam omogočale boljši nadzor nad njihovim številom in jim dopuščale, da so jih obravnavale po svojih zakonih, zato so jih bile tudi pripravljene sprejeti. Kasneje je bila ta oblika pravne zaščite uporabljena tudi za druge skupine beguncev iz nekdanjega Osmanskega cesarstva, ki so bile v tem obdobju predmet nasilnega prisilnega razseljevanja.²⁵ Ta projekt so dopolnili s sporazumom leta 1924 in leta 1926, ko je bila podpisana prva mednarodna konvencija

18 Йованович, *Русская эмиграция*, 183.

19 Гусефф, *Русская эмиграция*, 223.

20 T. F. Johnson, *International Tramps: From chaos to permanent world peace* (London: Hutchinson, 1938): 259, 260.

21 Ibid.

22 Йованович, *Русская эмиграция*, 183.

23 Gita Zadnikar, »Ruska begunska kriza in njena reševanja,« *Monitor ISH*, XVII / 1 (2016): 35.

24 John L. Rubinstein, »The Refugee Problem,« *International Affairs* 15 (September-October 1936): 727.

25 Med njimi so bili ena najvidnejših etničnih skupin Armenci, ki so Nansenove potne listine dobili leta 1924. Podobno so leta 1928 potne listine pridobili tudi Asirci, ta sistem dodeljevanja teh osebnih dokumentov pa se je uporabljal tudi kasneje. Podrobneje gl. Jacques Vernant, *The Refugee in the Post-War World* (New Haven: Yale University Press, 1953), 24.

o ruskih beguncih, sprejete pa so bile tudi odločitve, ki so olajšale pridobivanje teh dokumentov in vizumov. Do konca dvajsetih let je ta dokument priznalo 39 držav.²⁶

Mednarodne konference in unificiranje pravnega položaja beguncev

Uveljavitev Nansenovih potnih listin pa ni dokončno rešila ruskega begunskega položaja. Nekatere države niso priznale teh dokumentov in so zaprle svoje meje za ruske emigrante (med njimi tudi ZDA in Kanada),²⁷ sredi dvajsetih let pa je zaščito pravic ruske emigracije močno otežilo tudi dejstvo, da so evropske države postopoma začele priznavati Sovjetsko zvezo in z njo vzpostavljati diplomatske stike, s čimer je bilo povezano tudi zaprtje predstavništev carske Rusije,²⁸ ki so ruskim emigrantom omogočala pomoč pri pravni in socialni zaščiti. Drugače je bilo v Kraljevini SHS: do leta 1921 je v Beogradu v duhu mednarodnega prava obstajalo rusko diplomatsko predstavništvo, saj je do tedaj zastopalo vlado ruskega carja, nato vlado Aleksandra Kerenskega, kasneje pa oblast različnih generalov ruske carske protirevolucionarne armade (Antona Denikina, Petra Vrangla).²⁹ Potem ko teh različnih ruskih vlad ni bilo več, bi v Beogradu po mednarodnem pravu morali odpraviti tudi predstavništvo, vendar pa je jugoslovanska vlada še naprej priznavala diplomatsko predstavništvo v novi funkciji »delegata za zaščito interesov ruske emigracije v Jugoslaviji«,³⁰ ki se je nahajalo v isti stavbi kot prejšnje rusko predstavništvo, ohranjen je bil tudi grb Ruskega imperija in izobešena zastava carske Rusije.

Ruski begunci so kljub temu, da so dobili Nansenove potne listine, več kot desetletje živeli brez pravega pravnega varstva, saj zakonska podlaga za njihovo obravnavo ni bila urejena. Leta 1926 je glede osebnih dokumentov ruskih emigrantov potekala še ena medvladna konvencija v Ženevi, ki so se je udeležili predstavniki štiriindvajsetih držav. Glavne teme na konferenci so bile: vprašanje upravičenosti pridobitve Nansenovih potnih listin, uvedba sprememb pri njihovem sistemu in zagotovitev sredstev za prevoz ter namestitvev beguncev v tujini. Najpomembnejši premik v reševanju ruske begunske krize je predstavljala naslednja mednarodna konferenca v Ženevi, ki je potekala med 28. in 30. junijem 1928. Na njej so razpravljali o diplomatskih težavah in pravnemu statusu beguncev ter določili, da se v posameznih državah odprejo predstavništva visokega komisariata, ki naj bi imela konzularne funkcije.³¹ Dodaten premik proti ureditvi pravnega položaja beguncev pa sta predstavljala prej omenjeni

26 Йованович, *Русская эмиграция*, 183.

27 Nekatere države niso priznavale Nansenovih potnih listin, ker jim niso zagotavljale pravice do vrnitve emigrantov, ki se ne bi uspešno naturalizirali.

28 Podrobneje o mednarodnopravnem priznanju Sovjetske zveze in vzpostavljanju diplomatskih odnosov z evropskimi državami gl. Семён.Выгодский, *Внешняя политика СССР в 1924–1929 гг.* (Москва: Госполитиздат, 1963).

29 Carska vojska oz. protirevolucionarne bele sile v času ruske državljanske vojne, ki je sledila oktobrski revoluciji leta 1917. Gre za zagovornike carskega režima in nasprotnike revolucije, ki so ime dobili po beli barvi svojih uniform.

30 SI AS 1931, t. e. 1053, Beloemigracija u Jugoslaviji 1918–1941, knjiga II, januar 1955, 173.

31 Йованович, *Русская эмиграция*, 184.

mednarodni sporazum »O pravnem položaju ruskih in armenskih beguncev« iz leta 1928 in begunska konvencija v Ženevi iz leta 1933, ki sta izboljšala sistem Nansenovih potnih listin, omejila zlorabe v praksi izгона in uredila nekatere točke mednarodnega zasebnega prava. Sporazum iz leta 1928 je uvedel, da so bili ruski in armenski begunci po prejemu državljanstva države, v kateri so se nahajali, v pravicah popolnoma izenačeni z državljanji teh držav (na primer glede zakonskih zvez, vizumov in davčnih obveznosti),³² poleg tega pa tudi to, da je Nansenova pisarna pridobila novo funkcijo, s katero je imela pravico izvajati konzularne funkcije za ruske begunce v posameznih državah, kar je beguncem zagotavljalo neposredno konzularno zaščito Društva narodov. Poleg tega je konvencija v Ženevi beguncem zagotovila tudi svobodo dostopa do sodišč in najugodnejšo obravnavo v zvezi z zavarovanjem in obdavčenjem. Konvencija je predvidela tudi neobvezno ustanovitev odborov za begunce v vsaki državi in zagotovila nekatere spremembe ukrepov, ki omejujejo zaposlovanje.³³ Pravice ruskih emigrantov je približala položaju prebivalstva držav, v katerih so prebivali, ta sistem pa je sprejela tudi Jugoslavija.

Čeprav je bil po veliki mednarodni konferenci leta 1928 pravni položaj ruskih beguncev do določene mere uravnan, pa je glavna pomanjkljivost bila ta, da določila iz sporazuma niso bila zavezujoča, kljub temu da so bila številna izmed v njem navedenih določil na konvenciji leta 1933 uzakonjena v mednarodno pravo. Tudi po njej pravni status ruskih beguncev ni bil popolnoma unificiran v vseh državah, v katerih so prebivali. Po eni strani so pravni položaj delno uravnavale določitve mednarodnega prava, po drugi strani pa je bil njihov status v različnih državah odvisen od državnih pravnih ukrepov (kazenski, lastninski zakoni, zakoni o tujcih itd.).³⁴ Dejstvo, da zgoraj omenjeni sporazumi niso bili pravno zavezujoči in da je bila njihova uporaba odvisna od odločitev posamezne vlade, je v nekaterih primerih še vedno zapletalo položaj beguncev, zato se je iskanje boljše rešitve za pravni položaj beguncev nadaljevalo.

V tridesetih letih se je ukvarjanje s problematiko ruskih beguncev postopoma zmanjševalo predvsem zaradi pojava velikega števila novih oseb, ki so bile prisiljene zapustiti svoje domovine (najprej Judov, izgnanih iz nacistične Nemčije, Avstrije in drugih držav Vzhodne in Srednje Evrope).³⁵ Na to je vplival tudi sprejem Sovjetske zveze med polnopravne članice Društva narodov leta 1934. Sovjetska zveza je na vsakem zasedanju zahtevala odstranitev Visokega komisariata za ruske begunce, saj naj bi predstavljal politično organizacijo, ki je imela protisovjetski značaj. To je hkrati postavilo pod vprašaj rešitev problematike ruske emigracije in ustvarilo napetost v mednarodni skupnosti. Ruska begunska problematika je bila zato rešena šele po drugi svetovni vojni s Konvencijo OZN o beguncih iz leta 1951, ki je celostno uredila njihov položaj in zbrala temeljna pravila o statusu beguncev, ter s Protokolom iz leta 1967, ki je še dodatno razširil njeno veljavnost.³⁶

32 Ibid.

33 Rubinstein, »The Refugee Problem,« 717.

34 Йованович, *Русская эмиграция*, 186.

35 Vernant, *The Refugee in the Post-War World*, 25.

36 Йованович, *Русская эмиграция*, 186.

Uravnavanje pravnega položaja ruskih emigrantov v Kraljevini SHS

Zgoraj opisanemu postopnemu uravnavanju pravnega položaja in uveljavljanju pravic ruskih emigrantov lahko sledimo tudi v arhivskih virih za Kraljevino SHS: s prihodom transportov ruskih emigrantov v pristanišča Bakar, Split, Dubrovnik in Boka Kotorska so begunci takoj po izkrcanju prejeli legitimacije, ki so veljale kot dokument o njihovi identiteti. Ruski begunci, ki so bili razporejeni po večjih skupinah po raznih delih Kraljevine SHS, niso smeli zapuščati odrejenega kraja nastanitve. Ker pa so bili v nekaterih primerih prisiljeni iskati zaposlitev v drugih krajih, je občinska oblast znotraj svojih meja izdajala dovoljenje za gibanje, medtem ko je za odhod izven teh meja bilo potrebno dovoljenje okrožne oblasti ali mestne policije.³⁷ Na prošnjo državne komisije za ruske begunce na ministrstvu za notranje zadeve so bili iz zgoraj opisanega režima izvzeti učenci ruskih šol in njihovi predavatelji, uslužbenci državne komisije ter njene agencije po notranjosti in tudi vse ostalo uradništvo in osebje drugih ustanov, ki so bile pod nadzorom državne komisije. Enako je veljalo tudi za zaposlene pri ruskem Rdečem križu, v sanatoriju na Vurberku, bolnišnici v Pančevu ter invalidskih domovih. Vse te osebe so dobile pravico do gibanja samo z legitimacijo svojega delodajalca, za študente pa je zadostovala študentska izkaznica.³⁸ Na osnovi prošnje delegacije za zaščito ruske emigracije v Jugoslaviji je bil leta 1928 sprejet nov odlok o gibanju ruskih beguncev, ki je znatno olajšal dotedanje stanje in omogočal dovoljenja za 30 dni ali pri trgovskih potnikih tudi za 6 mesecev. Od leta 1930 pa so ruski emigranti začeli dobivati enaka dovoljenja kot ostali državljani, le za stalno naselitev v Beogradu je bilo še vedno potrebno dovoljenje Uprave mesta Beograda.³⁹ Leta 1930, ko je Jugoslavija podpisala prej omenjeno ženevsko konvencijo o ruskih emigrantih, je bila izdana tudi uredba, po kateri je moral vsak ruski emigrant imeti Nansenov potni list. Ta dokument je izdajala občinska oblast ali mestna policija po upravnih odborih ruskih kolonij. Ob tem je moral vsak emigrant vsako leto oddati prošnjo za dovoljenje za prebivanje. Pri tem je treba poudariti, da so z vsemi temi postopki ruski emigranti morali letno plačati okoli 250 dinarjev za pridobitev vseh dovoljenj,⁴⁰ kar je bilo še posebej težko za tiste, ki so delali kot običajni delavci z minimalno plačo.

V Kraljevini SHS so bili, tako kot v večini drugih balkanskih držav, migracijski procesi in vizumski režimi na državnih mejah strogo nadzorovani. Na to sta vplivala dva dejavnika: veliko število beguncev, ki so se konec leta 1920 znašli na Balkanu, ter izredno napete politične in težke gospodarske razmere. Prav poskusi vlad balkanskih držav, da omejijo pravico izseljencev glede vstopa v državo in izstopa iz nje, so bistveno vplivali na različen pravni status ruskih beguncev na Balkanu v primerjavi z razmerami v drugih evropskih državah. Francoska zakonodaja je bila na primer zelo ostra glede

37 SI AS 1931, t. e. 1053, Beloemigracija u Jugoslaviji 1918–1941, knjiga I, januar 1955, 98, 99.

38 Odlok Ministrstva za notranje zadeve Kraljevine SHS z dne 1. 1. 1926, D. 3, št. 1477; SI AS 1931, t. e. 1053, Beloemigracija u Jugoslaviji 1918–1941, knjiga I, januar 1955, 99.

39 SI AS 1931, t. e. 1053, Beloemigracija u Jugoslaviji 1918–1941, knjiga I, januar 1955, 100.

40 Ibid.

pravice tujcev do zaposlitve, po drugi strani pa je bila izredno liberalna v zvezi z vprašanjem vstopa beguncev v državo ali izstopa iz nje.⁴¹

Kljub temu lahko na podlagi različnih virov trdimo, da so bili ruski emigranti v Kraljevini SHS v drugačnem položaju kot v drugih državah. Imeli so podporo dvora, kralj Aleksander Karađorđević je sodeloval v ruskih (predvsem monarhističnih in vojaških) emigrantskih organizacijah, blagajna dvora pa je finančno podpirala tudi nekatere stare ruske državnike in generale, zato je bil med ruskimi emigranti zelo priljubljen.⁴² Ko so sprejeli, da bo v Kraljevino SHS prišel velik del ruske bele emigracije, so organizirali državno komisijo za ruske begunce, ki je nudila pomoč ruskim emigrantom in njihovim organizacijam. Prvi ruski državljani, ki so prišli v državo leta 1919, so tudi dobili uradni status ruskih beguncev, kar je opredelilo njihov pravni položaj, ki jih je že pred sprejetjem mednarodne zakonodaje opredeljeval kot emigrante, ki niso priznali sovjetske oblasti. S tem so bili zaščiteni z jugoslovansko zakonodajo, kar jim je v nasprotju z ostalimi tujci omogočalo več možnosti za razvijanje različnih dejavnosti. V Kraljevini SHS so upoštevali tudi vse zakone, ki jih je že Kraljevina Srbija podpisala z Ruskim imperijem. Ostali pravni problemi, povezani z življenjem ruskih emigrantov, so se reševali z zakonodajnimi in uradnimi akti. V ostalih balkanskih državah so se ruski emigranti znašli v enakem položaju kot ostali tujci, zato naj bi bil zaradi manjših zakonskih omejitev najugodnejši položaj za adaptacijo prav v Kraljevini SHS.⁴³

Vloga humanitarnih organizacij v Kraljevini SHS

Ureditev pravnega položaja ruskih beguncev je bila le prvi korak integracije v novo okolje. Najpomembnejšo vlogo pri adaptaciji in socialni zaščiti emigrantov so imele ruske emigrantske in mednarodne socialne ter humanitarne organizacije, ki so ruskim beguncem nudile pomoč v težkem finančnem in materialnem položaju, nastalem po njihovem odhodu iz Rusije. Ruska emigracija je v Kraljevini SHS, tako kot po drugih državah, ustvarila cel sistem različnih humanitarnih organizacij. Njihov cilj sta bila namestitvev in zagotavljanje denarne in materialne pomoči ter zdravstvene oskrbe. Osnovna ruska emigrantska organizacija je bila Ruska kolonija, ki je vključevala vse emigrante na določenem ozemlju. Emigrantom je pomagala pri nastanitvi, iskanju zaposlitve in z materialno pomočjo. Vsi ruski emigranti, ki so živeli na nekem območju, so spadali k Ruski koloniji, ki je svojim članom, ki so dalj časa ostali brez zaposlitve, med drugim nudila podporo, organizirala medsebojno zbiranje prispevkov, v nekaterih primerih pa ruskim emigrantom plačevala tudi medicinsko oskrbo, zdravila, dajala materialno pomoč za šolanje otrok, prehrano ipd.⁴⁴ Na primeru opisa Ruske kolonije v Ljubljani, ki ga je objavil časnik *Jutro* leta 1926, lahko dobimo vpogled v delovanje

41 Йованович, *Русская эмиграция*, 190.

42 SIAS 1931, t. e. 1053, Beloemigracija u Jugoslaviji 1918–1941, knjiga II, januar 1955, 159, 160.

43 Александр Головкин, »Предпринимательская деятельность русской эмиграции на Балкан-ах (1920–1930-е гг.)«, *Вестник РУДН, серия Истоия России*, št. 2 (2013): 101, 102.

44 SIAS 1931, a. e. 402-1, Ruska društva in organizacije v LRS od 1921–1945.

ostalih ruskih kolonij: »V Ljubljani šteje ruska kolonija 225 članov. Všteti pa niso člani »Zveze študentov ljubljanske univerze«, ki jih je približno 100. V koloniji je 45 ruskih otrok, ki se vzgajajo deloma v ruskih učnih zavodih (Hrastovec, Velika Kikinda, Bela cerkev, Zagreb, Sarajevo, Bileča, Beograd), deloma pa v Ljubljani v slovenskih šolah (10 otrok) in slovenskih dečjih domovih. Kolonijo upravlja uprava kolonije (ruski odbor), ki sestoji iz predsednika (zdaj prof. D. Frost), podpredsednika, tajnika, ki je obenem blagajnik, dveh članov uprave (odbornikov) in revizijske komisije, ki šteje tri člane. Upravo voli občni zbor članov kolonije vsakih šest mesecev. Uprava kolonije vrši funkcije občinskega urada, t. j. registrira nove ruske emigrante, vodi o njih evidenco, skrbi za olajšanje njihovega težkega položaja, išče zaslužka, službe, stanovanja in nudi sploh vsestransko pomoč revnejšim ruskim emigrantom. Sredstva dobiva uprava iz članarine, ki jo plačujejo člani kolonije (vsak član po 5 Din mesečno), in iz prostovoljnih donosov tukajšnjih Slovencev. Pri upravi kolonije je tudi blagajna za medsebojno pomoč, iz katere more dobiti vsak član ruske kolonije malo posojilo na kratek rok.«⁴⁵

Kmalu po prihodu ruskih beguncev so začele nastajati tudi druge organizacije, ki so jim pomagale pri iskanju zaposlitve, imele pa so tudi povezovalno vlogo in skrbele za ohranjanje narodne identitete.⁴⁶ Najpomembnejšo vlogo v teh organizacijah so imeli sami emigranti, ki so odpirali trgovska podjetja, zaposlitvene pisarne, ruske čitalnice, knjižnice, ambulante za brezplačno zdravljenje, svetovanje, organizirali različne tečaje, poleg tega pa tudi ustanavljali študentske domove in menze. Organizacije so imele tudi blagajne vzajemne pomoči, iz katere so lahko v primeru težkega položaja dobili finančno pomoč.⁴⁷ Ena izmed najbolj intenzivnih dejavnosti organizacij je bila pomoč pri iskanju zaposlitve, poleg tega pa tudi organiziranje tečajev za pridobivanje določenih znanj, potrebnih za zaposlitev. Ta pomoč je pomembno pripomogla k adaptaciji ruskih emigrantov v novem okolju. Ruska emigrantska revija *Rul'*, ki je izhajala v Berlinu, je pisala, da je študentska zveza konec leta 1921 dobila 93 prošenj za pomoč pri vpisu v nemške izobraževalne ustanove, od tega je pomagala kar 73 osebam in jih uspešno vpisala.⁴⁸ Predvidevamo lahko, da je bil podoben položaj tudi v Kraljevini SHS.

Od leta 1920 se je s položajem ruskih beguncev v Kraljevini SHS ukvarjala prej omenjena državna komisija za nastanitev ruskih beguncev, katere cilj je bil pomagati ruskim beguncem pri nastanitvi in adaptaciji v novi državi. Dejavnosti komisije so zajemale številna vprašanja, povezana s sprejemom in namestitvijo beguncev ter financiranjem, socialno zaščito, prilagajanjem in vključevanjem izseljencev v novo okolje. To se je nanašalo predvsem na organizacijo jezikovnih tečajev in dejavnost specializiranih agencij za zaposlovanje na kraju preseljevanja beguncev. Komisija je obravnavala tudi

45 »Ruska kolonija v Ljubljani,« *Jutro*, 6. 1. 1926, 9.

46 V Sloveniji so poleg Ruske kolonije delovale še Ruska matica, Rusko društvo Rdečega križa, Ruski Sokol, Ruska splošna vojaška zveza, Društvo ruskih oficirjev, Zveza Gallipolijcev, Zveza ruskih vojnih invalidov, Nacionalna zveza Ruske generacije, legitimisti, skavtske organizacije itd. Gl. SI AS 1931, a. e. 402-1, Ruska društva in organizacije v LRS od 1921–1945.

47 Карл Шлэгель, Берлин, Восточный вокзал. Русская эмиграция в Германии между двумя войнами (1918–1945) (Москва: Новое литературное обозрение, 2004): 165.

48 »Общее собрание русского студенческого союза,« *Рул'*; *russische demokratische Tageszeitung*, 4. 1. 1922, 5.

vprašanja, povezana z oblikovanjem in financiranjem šol za izobraževanje ruskih otrok, ter pomoč zdravstvenim in rehabilitacijskim ustanovam.⁴⁹ O delovanju državne komisije za nastanitev ruskih beguncev je nekaj podrobnosti razvidnih tudi iz članka, ki ga je objavil *Ptujski list* 3. julija 1921: »Pozor! Agent državne komisije ruskih beguncev v Mariboru, Boris Smirnov (naslov: Strnišče pri Ptujju »Ruski Tjerem«) naproša vse tovariše uprave, ravnateljstva bank, razne industrijalce in vsa ostala podjetja, kakor tudi zasebnike, ki bi potrebovali delavne moči, to je ruske begunce, katerim želijo pomoč, da mu blagovolijo poslati naslednja pojasnila: 1. kake vrste pomoči potrebujejo; 2. koliko; 3. pod katerimi pogoji; 4. možnost dobave hrane, stanovanja in plače; 5. vrsta in mesto dela; 6. ali zadostuje znanje ruskega jezika; 7. natančen naslov [...]«⁵⁰

V Kraljevini SHS je od spomladi 1920 delovala organizacija Rusko društvo Rdečega križa (ROKK), ki je bila najprej pod upravo Urada vladnega pooblaščenca za ruske begunce, od 22. maja 1920 pa je dobila status samostojne organizacije.⁵¹ ROKK je ruskim beguncem nudil medicinsko, humanitarno in sanitetno pomoč, poleg tega je odpiral tudi menze in čajnice z brezplačno prehrano. Prva leta bivanja v tujini je organizacija razdeljevala tudi oblačila in obutev, ki jih je po ruskih kolonijah in drugih organizacijah razdeljevala beguncem.⁵² Leta 1931 je bila ustanovljena tudi podružnica ROKK v Ljubljani, njene osnovne naloge pa so bile nudenje pomoči ruskim bolnikom, skrb za zdravje ruskih otrok in različne oblike pomoči ruskim emigrantom. Finančna sredstva je podružnica pridobivala tudi s prirejanjem predstav, delovala pa je do okupacije Jugoslavije leta 1941.⁵³ V okviru te organizacije je bil na Slovenskem leta 1921 ustanovljen sanatorij ROKK za pljučne bolnike na Vurberku, v katerem so se v prvih letih njegovega delovanja zdravili samo ruski emigranti in njihovi otroci, zdravljenje pa je bilo zanje brezplačno. Sanatorij je deloval do druge svetovne vojne.⁵⁴ V Sloveniji je deloval tudi lazaret v Hrastovcu v Slovenskih goricah, ki je bil namenjen bolnim učencem tamkajšnje ruske gimnazije in je imel tudi funkcijo sanatorija. Poleg tega so na Slovenskem delovale tudi druge manjše ruske zdravstvene ustanove, tako sta bili pod upravo ROKK leta 1921 ustanovljeni zobozdravstvena ambulanta v ruskem begunskem taborišču v Strnišču in ambulanta v Šempetrski kasarni v Ljubljani. Na različnih koncih Kraljevine SHS so ruski begunci na območjih z manj ruskega prebivalstva ustanavljali t. i. 'zdravniške točke', na katerih so bolne begunce sprejemali ruski zdravniki. V Sloveniji je bila takšna točka ustanovljena leta 1921 na Bledu.⁵⁵ Poleg ROKK je v Kraljevini SHS delovala tudi Vseruska zveza mest (VSG), ki je bila ustanovljena leta 1914 za pomoč obolelim in ranjenim v prvi svetovni vojni.⁵⁶ Pozimi 1919/1920 je

49 Алексей Арсеньев, Ольга Кириллова, Милорад Сибинович, *Русская эмиграция в Югославии* (Москва: Издательство Индик, 1996): 329.

50 »Pozor!«, *Ptujski list*, 3. 7. 1921, 2.

51 SI AS 1931, a. e. 402-1, Ruska društva in organizacije v LRS od 1921–1945.

52 Ibid.

53 Radovan Pulko, *Rusko zamejstvo v slovenskih deželah* (Kidričevo: Zgodovinsko društvo, 2018): 82, 83.

54 Imenovan Sanatorijum ruskega Rdečega križa na Vurberku. Podrobneje o sanatoriju gl. Radovan Pulko, »Sanatorij ruskega rdečega križa Vurberk«, *Arhivi* 41, št. 1 (2018): 127–42.

55 Pulko, *Rusko zamejstvo*, 102, 103.

56 SI AS 1931, a. e. 402-1, Ruska društva in organizacije v LRS od 1921–1945.

glavni odbor VSG evakuiral iz Rusije in aprila in maja 1920 v Konstantinoplu organiziral pomoč za ruske begunce na Balkanu. Zveza se je usmerila predvsem v ustanavljanje in financiranje ruskih zavetišč in šol. Odpirala je tudi bolnišnice, knjižnice, financirala prehrano za begunce ter organizirala jezikovne tečaje. Junija 1920 je bilo njeno predstavništvo ustanovljeno tudi v Kraljevini SHS. Tega leta in tudi kasneje je organizacija ustanovila nekaj otroških domov, šol in knjižnic po različnih krajih Kraljevine SHS. Poleg teh organizacij je v Kraljevini SHS delovala še Vseruska deželna zveza (VZS), ki je za ruske begunce odprla menzo v Strnišču, s čimer je bil emigrantom omogočen dostop do cenejše prehrane. Ta kuhinja je bila ena največjih v Kraljevini SHS in je lahko oskrbovala do 100 ljudi. Poleg tega je Vseruska deželna zveza odprla študentsko menzo in dva samska domova v Ljubljani, na Slovenskem pa je v Ljubljani in Strnišču odprla tudi dve podjetji za šivanje oblačil, v katerih so zaposlili ruske emigrantke.⁵⁷

Pomembno vlogo pri pomoči ruskim emigrantom so imeli tudi tuje mednarodne organizacije in posamezniki, ki so sodelovali z Rusi v emigrantski skupnosti. Med organizacijami so najpomembnejše že večkrat omenjeno Društvo narodov pa tudi mednarodni Rdeči križ in Ameriška zveza krščanske mladine (YMCA, Young Men's Christian Association). Ena izmed osnovnih dejavnosti Mednarodnega Rdečega križa je bila pomoč otrokom ruskih emigrantov, Ameriška zveza krščanske mladine pa je delovala predvsem na področju nujenja pomoči pri pridobivanju izobrazbe in zaposlitve. Zveza je ruskim študentom omogočala pomoč v obliki štipendij, ruskim organizacijam pa je pomagala pri organizaciji njihovih projektov ter z zagotavljanjem in razdeljevanjem hrane in najnujnejših predmetov. Organizacija je največ pozornosti posvečala izobrazbi kot najboljšemu načinu adaptacije.⁵⁸ Tajnik Zveze ruskih študentov je leta 1926 pisal o pomenu pomoči, ki so jo študenti prejeli od ameriške podpore: »Leta 1923 je otvorila Zveza svojo dijaško menzo in sicer z denarnimi sredstvi, ki jih je dal zastopnik 'Ameriške podpore evropskim študentom' g. Legate. Podpora g. Legata je bila zelo dobrodošla tudi v drugem pogledu. S to podporo se je namreč posrečilo znatno izpopolniti zvezino knjižnico, ki šteje zdaj nad 500 zvezkov.«⁵⁹

Poleg različnih emigrantskih, tujih in domačih organizacij so ruskim otrokom prva leta v Kraljevini SHS z zbiranjem denarnih prispevkov pomagale tudi šole, stanovske organizacije in različni posamezniki. V arhivskih virih Arhiva Republike Slovenije pa zasledimo kar 74 poimensko navedenih Jugoslovanov, ki so ruskim emigrantom aktivno pomagali z zbiranjem sredstev, organizacijo dobrodelnih prireditvev ali drugimi oblikami podpore.⁶⁰

Ruski emigranti so znotraj ruske skupnosti organizirali številne prireditve, ki so jim pomagale, da so med rojaki lahko občutili svoj prejšnji status, ki so ga v novem družbenem okolju izgubili. Poleg tega pa so ruske skupnosti organizirale tudi različne koncerte, s katerimi so polnile blagajne za pomoč beguncem: »Skupina ruskih beguncev je zapela 5. januarja v Ptuj pod vodstvom polkovnika Pograničnega nekaj

57 Pulko, *Rusko zamejstvo*, 76, 77.

58 »Америка и Лига Націй,« *Рубль*; *russische demokratische Tageszeitung*, 16. 9. 1921, 2.

59 »Kratek pregled življenja 'Zveze ruskih študentov na ljubljanski univerzi' od leta 1921,« *Jutro*, 6. 1. 1926, 9.

60 SI AS 1931, t. e. 1053, Beloemigracija u Jugoslaviji 1918–1941, knjiga II, januar 1955, 226–33.

veliko- in maloruskih pesmi [...] Glavni namen tega večera se je dosegel: Ptujčani so občutili duh čiste ruske pesmi, blagajnik pa je pevcem izročil vstopnino, kakršna se v Ptuj še ni nabrala. Upamo, da dosežejo ti ruski begunci tudi drugod enak uspeh.«⁶¹

Kot je razvidno iz arhivskih virov, je bila vsako leto v državnem proračunu odredjena tudi določena vsota za pomoč beguncem.⁶² Za pomoč ruskim beguncem so bili po jugoslovanskih mestih ustanovljeni tudi odbori, ki so bili potrjeni v Beogradu. Ti odbori, v katerih so bili Rusi, so razdeljevali podporo, pomagali pri iskanju služb, izdajali potrebne dokumente in reševali nastale spore. Enkrat letno, za božič, so ob sodelovanju in podpori ostalega prebivalstva prirejali tudi božičnico za otroke.⁶³

Sklepne misli

Ruskim emigrantom, ki so bili primorani zapustiti svojo domovino zaradi državljanske vojne in uvedbe novega komunističnega režima v Rusiji, so pomoč nudile različne humanitarne organizacije, ki so bile ustanovljene z namenom reševanja takšnih kriz. Ker se večina beguncev ni vrnila v svojo domovino, je kriza presegla njihove zmožnosti in pričakovanja, zato je nastala potreba po drugačnem reševanju ruskega begunskega vprašanja. Evropa je zato uvedla sistem potnih listin, ki je omogočil prost pretok beguncev, s čimer so si evropske države porazdelile teža bremena, ki je padlo na države, ki so prve sprejele ruske emigrante. Sistem je bil izredno pomemben, ker je omogočil, da se je namesto humanitarne pomoči razvil režim prostega pretoka ljudi, ki so z njegovo pomočjo postali migranti in so lahko sami iskali možnost zaposlitve ter s tem reševanja svojega eksistencialnega položaja.

Zaradi pomanjkanja namestitvenih prostorov, sredstev in vsesplošne krize v Kraljevini SHS sta sprejem in namestitvev tako velikega števila ljudi za državo predstavljala ogromno težavo. Ruske begunce so zato nameščali v taborišča, nekdanje vojašnice, grajske stavbe in druge opustele zgradbe, kjer so živeli v velikem pomanjkanju. Da bi se spopadla z nastalo krizo, je Kraljevina SHS sprejela številne ukrepe: jugoslovanska vlada je odredila vladnega pooblaščenca za namestitvev ruskih beguncev, po ukinitvi te funkcije pa je delo prevzela državna komisija za ruske begunce. Ob tem se je občutno povečala tudi humanitarna pomoč. Eden od državnih mehanizmov za reševanje problema zaposlovanja ruskih emigrantov je bilo tudi zaposlovanje ruskih vojakov v orožniških in vojaških vrstah, predvsem za varovanje državnih mej, vključeni pa so bili tudi v izgradnjo jugoslovanskega železniškega omrežja. Ruski emigranti so bili zaradi pomanjkanja domačega usposobljenega kadra zaposleni tudi na jugoslovanskih ministrstvih, univerzah in v drugih službah, kjer so potrebovali izkušene strokovnjake. Kljub temu pa je morala večina emigrantov sprejeti zaposlitev, ki ni ustrezala

61 »Ruski koncert v Ptuj«, *Ptujski list*, 16. 1. 1921, 2.

62 SI AS 1931, t. e. 1053, Beloemigracija u Jugoslaviji 1918–1941, knjiga II, januar 1955. Iz arhivskih virov, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije, ni razvidno, koliko je znašala ta vsota.

63 SI AS 1931, t. e. 1053, 1315–5, Beloemigranti.

njihovemu prejšnjemu socialnemu položaju in izobrazbi. V tej situaciji je imela pomembno vlogo sposobnost emigracije za samoorganizacijo. Najpomembnejšo vlogo pri njihovi adaptaciji in socialni zaščiti so imele organizacije, na katere so se lahko obrnili v primeru skrajnih ekonomskih in materialnih težav. Te organizacije so več tisoč emigrantom nudile prebivališče, denarno pomoč, informacijsko podporo ter najbolj pomemben instrument adaptacije – izobrazbo in pomoč pri iskanju zaposlitve. To je ruskim beguncem, ki so se morali privaditi na novo družbeno okolje in pogosto tudi na nove socialne vloge, omogočilo izboljšanje eksistencialne stiske, ohranitev dostojanstva in občutka pripadnosti.

Ker je večina emigrantov upala na začasnost svojega položaja v tujini in na hitro vrnitev v domovino, se je držala večinoma znotraj zaprte skupnosti ruskih emigrantov, v kateri je še vedno prevladoval prejšnji socialni status.⁶⁴ Prav zaradi tega se večina vsaj v prvih letih bivanja v tujini ni bila pripravljena popolnoma integrirati v novo okolje. Raziskovanje dejavnosti ruskih družbenih organizacij ima pomembno vlogo za boljše razumevanje njihovega pomena pri reševanju težav prilagajanja novemu okolju in tudi samem adaptacijskem procesu. Organizacije so lajšale potrebe beguncev, ki se niso bili zmožni samostojno in hitro prilagoditi novemu življenju v tujini, kot tudi pritisk, ki so ga nanje vršile ekonomske težave in politika oblasti v novem okolju.

Viri in literatura

Arhivski viri

- SI AS – Arhiv Republike Slovenije:
 - SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS.

Časopisni viri

- *Jutro*, 6. 1. 1926, 9. »Kratek pregled življenja 'Zveze ruskih študentov na ljubljanski univerzi' od leta 1921.«
- *Jutro*, 6. 1. 1926, 9. »Ruska kolonija v Ljubljani.«
- *Ptujski list*, 16. 1. 1921, 2. »Ruski koncert v Ptujju.«
- *Ptujski list*, 3. 7. 1921, 2. »Pozor!.«
- *Рулъ; russische demokratische Tageszeitung*, 16. 9. 1921, 2. »Америка и Лига Націй.«
- *Рулъ; russische demokratische Tageszeitung*, 4. 1. 1922, 5. »Общее собрание русскаго студенческаго союза.«

64 Odhod iz Rusije je za večino emigrantov predstavljal tudi izgubo nepremičnin, kapitala in socialnih vezi. Razen Kraljevine SHS nobena evropska država ni priznavala vojaških nazivov, dokumentacij in dokazil o izobrazbi, ki so jih pridobili v Ruskem imperiju, kar je za večino beguncev pomenilo, da jim je bil onemogočen dostop do zaposlitve, primerne njihovi izobrazbi. To je posledično privedlo do tega, da je morala večina sprejeti delo, ki ni bilo značilno za njihov prejšnji socialni položaj ali izobrazbo (Podr. gl. В. Ю. Жуков, *Зарубежная Россия: эмиграция и эмигранты. Русская эмиграция и фашизм. Статьи и воспоминания* (Санктпетербург: СПбГАСУ, 2011). Znotraj emigrant-skih skupnosti pa so se med emigranti še vedno ohranjali socialni položaji in nazivi, ki so jih imeli v carski Rusiji.

Literatura

- Арсеньев, Алексей, Кириллова, Ольга, Сибинович, Милорад. *Русская эмиграция в Югославии*. Москва: Издательство Индик, 1996.
- Бочарова, Зоя. »Правовое положение русских беженцев во Франции в 1920–1930-е годы.« *Россия и современный мир* (2017): 161–76.
- Головкин, Александр. »Предпринимательская деятельность русской эмиграции на Балканах (1920–1930-е гг.).« *Вестник РУДН, серия Истоия России*, но. 2 (2013): 99–108. Гусефф, Катрин. *Русская эмиграция во Франции: социальная история (1920–1939)*. Москва: Новое литературное обозрение, 2014.
- Johnson, T. F. *International Tramps. From chaos to permanent world peace*. London: Hutchinson, 1938.
- Йованович, Мирослав. *Русская эмиграция на Балканах: 1920–1940*. Москва: Русский путь, 2006.
- Краснова, Татьяна. »Русское зарубежье и печать русского зарубежья в контексте миграционных процессов эпохи кризиса.« *Научные ведомости. Серия Гуманитарные науки*, но. 24 (95), выпуск 8, (2010): 210–17.
- Long, Katy. »Early repatriation policy. Russian refugee return. 1922–1924.« *Journal of Refugee Studies*, št. 22(2) (2009): 133–54.
- Pulko, Radovan. *Ruski emigranti na Slovenskem: 1921–1941*. Logatec: Vojni muzej, 2004.
- Pulko, Radovan. *Rusko zamejstvo v slovenskih deželah*. Kidričevo: Zgodovinsko društvo, 2018.
- Pulko, Radovan. »Sanatorij ruskega rdečega križa Vurberk.« *Arhivi*, 41, št. 1 (2018): 127–42.
- Rubinstein, John L.. »The Refugee Problem.« *International Affairs* 15 (September-October 1936): 716–34.
- Шлэгель, Карл. *Берлин, Восточный вокзал. Русская эмиграция в Германии между двумя войнами (1918–1945)*. Москва: Новое литературное обозрение, 2004.
- Vernant, Jacques. *The Refugee in the Post-War World*. New Haven: Yale University Press, 1953.
- Выгодский, Семён. *Внешняя политика СССР в 1924–1929 гг.* Москва: Госполитиздат, 1963.
- Zadnikar, Gita. »Ruska begunska kriza in njena reševanja.« *Monitor ISH*, XVII / 1, (2016): 33–46.
- Жуков, В. Ю. *Зарубежная Россия: эмиграция и эмигранты. Русская эмиграция и фашизм: Статьи и воспоминания*. Санкт-Петербург: СПбГАСУ, 2011.

Petra Kim Krasnić

MANAGING THE RUSSIAN REFUGEE ISSUE IN THE KINGDOM OF SHS

SUMMARY

During the Russian Civil War and after the introduction of communism in Russia, more than a million opponents of the new regime left the country. The so-called Russian refugee crisis emerged as humanitarian organisations and the countries these refugees migrated to were ill-equipped to receive so many people. The Russian refugees required humanitarian aid, while their undefined status of stateless persons represented a problem as well. The lack of identity documents was also a huge obstacle,

especially when negotiating the reception of emigrants in the countries that could ensure better living conditions for them. Already in 1921, the first more important attempts at managing the Russian refugee issue were made, resulting in the establishment of the Office of the High Commissioner for Russian Refugees. In the period until World War II, many international conferences were held as well, where states attempted to regulate the legal status of the Russian refugees. In 1926, the so-called Nansen passports were introduced – the identity documents that regulated the legal status of refugees, facilitated their employment and allowed for their further migration. The subsequent conferences even further approximated the rights of the Russian emigrants to the position of the citizens of the states where they resided. However, the provisions of the adopted agreements were not legally binding and their implementation depended upon the decisions of each government, which still complicated the refugees' position in many cases. Until the 1930s, when many new refugees began to appear with the rise of Nazism, the efforts to find a better solution for regulating their legal status continued, yet the issue was not completely resolved until as late as the UN Refugee Convention of 1951. Larger organised groups of Russian emigrants arrived in the Kingdom of SHS as well, representing a huge burden for the newly-established country, especially given the local economic situation. Nonetheless, the Kingdom of SHS was one of the European countries that accepted the largest number of Russian refugees due to its monarchic regime, the fear of the spreading communism, as well as its traditional connection with Russia. Upon the arrival of the Russian emigrants, the Kingdom of SHS established the State Commission for Russian Refugees, which provided aid to the Russian emigrants and their organisations. The first Russian citizens that arrived in the state in 1919 were also awarded the official status of Russian refugees, providing them protection under the Yugoslav legislation and offering them better chances to engage in different activities in comparison with other foreigners. The Kingdom of SHS also respected all the legal documents concluded with the Russian Empire by the Kingdom of Serbia. The most important role in the adaptation and social protection of the emigrants was assumed by the Russian emigration and international social and humanitarian organisations that provided aid to the Russian refugees that found themselves in a difficult financial and material position after their departure from Russia. Like in the other countries, the Russian emigration created an entire system of various humanitarian organisations in the Kingdom of SHS as well. Their aim was to guarantee accommodation, financial and material aid, as well as health care. Other organisations, which helped the emigrants find employment, facilitated connections and ensured the preservation of their national identity, also began to emerge soon.